

„... objekt, ktorý určuje obsah činnosti, si neosvojuje izolovaný jednotlivec, vytrhnutý zo sociálnej súvislosti a vystupujúci ako prírodný objekt, ako akýsi »gnoseologický Robinson«, ale je daný každému individuú v tých formách poznávacej činnosti (štruktúra jazyka, logické kategórie, nahromadené poznatky atd.), ktoré vytvorilo ľudstvo v procese historického vývinu poznania” (s. 140).

Pokúsil som sa naznačiť niektoré súvislosti poznávacieho procesu, ktoré rozoberá V. A. Lektorskij. Lektorského príspevok k tejto problematike je cenný tým, že sa mu podarilo z dialektických a materialistických pozícií sviežim spôsobom prehĺbiť formuláciu jedného z ústredných filozofických problémov.

Jozef Piaček

FILOZOFIA A JAZYK

M. S. Kozlova, *Filozofia i jazyk*

Na horizonte súčasnej buržoáznej filozofie v anglosaských krajinách sa v posledných rokoch výrazne vyníma široký prúd analytickej filozofie, pozostávajúci z mnohých, často dosť odlišných filozofických škôl. V Anglicku, krajine úcty k tradíciám, súčasná lingvistická filozofia neprekračuje rámec daný filozofii takými osobnosťami dejín filozofie, ako sú D. Hume, G. Moore, B. Russell a L. Wittgenstein. Predstavitelia tzv. „Oxfordskej školy” lingvistickej analýzy zasadli na stolec uprázdnený po logikom pozitívizme panujúcim tu dlhé roky.

Na stránkach odborných filozofických časopisov u nás sa len veľmi zriedka objavujú informácie o tomto modernom prúde súčasnej buržoáznej filozofie. Súčasná kritika týchto prúdov v západnej filozofii siaha v najlepšom prípade k Wittgensteinovmu *The Tractatus Logicko-Philosophicus*, akoby ani nebol napísal *Philosophical Investigations*, ktoré sú východiskom spomínaných prúdov filozofickej analýzy prirodzeného jazyka. Skutočná marxistická kritika týchto škôl sa u nás doteraz neuskutočnila. Celkom iná je však situácia v Sovietskom zväze, kde vyšlo niekoľko monografií venovaných rozboru a marxistickej kritike súčasných prúdov analytickej filozofie. Gruzínsky filozof A. F. Begiašvili zasvätil niekoľko rokov práce výskumu uvedeného smeru

vo filozofii a výsledkom sú dve knihy. Predovšetkým *Sovremennaja anglijskaja lingvističeskaja filosofija* (Tbilisi 1965) a *Metod analiza v sovremennoj buržoaznoj filosofii* (Tbilisi 1960). Obidve knihy predstavujú erudovaný výklad problémov lingvistickej filozofie. G. A. Zajčenko sa venuje rovnakej problematike v knihe *K voprosu o kritike sovremennogo anglijskogo pozitivizma* (Charkov 1971). Vynikajúci výklad východísk a hlavných myšlienok lingvistickej filozofie Oxfordskej školy obsahuje kniha E. Gellnera *Slova i veščii*, Moskva 1962 (preklad z angličtiny) s úvodom B. Rusella. Uvedené publikácie umožňujú dostatočnú orientáciu v histórii a v súčasnej situácii lingvistickej filozofie.

Zmyslom tejto recenzie je však poukázať na poslednú knihu venovanú marxistickej kritike analytickej filozofie, nedávno vydanú v Sovietskom zväze. Kniha M. S. Kozlovovej *Filosofija i jazyk* (Moskva 1972) s podtitulom *Kritičeskij analiz nekotorych tendencij evolucii pozitivizma XX veka* je zo všetkých sovietskych kníh o analytickej filozofii najfundovanejším pohľadom do uvedenej problematiky. Táto leningradská filozofka s hlbokým zmyslom pre kritickú analýzu rozoberá podstatu tohto moderného (či „módneho”, ako ho charakterizuje B. Russell) filozofického prúdu.

Kniha M. S. Kozlovovej *Filosofija a jazyk* obsahuje analýzu pozitívizmu 20.

stor., s jeho logicko-lingvistickým prístupom k filozofii. V štyroch kapitolách knihy — a) *Od logickej analýzy k analytickej filozofii*, b) *Problémy poznania a jazyka v logickom atomizme*, c) *Filozofia lingvistickej analýzy*, d) *Lingvistická koncepcia filozofie a filozofických omylov* — stručne objasňuje históriu a problémy filozofie logickej a lingvistickej analýzy. Autorka venuje hlavnú pozornosť vysvetľovaniu povahy a metódy filozofie lingvistickej analýzy. Kniha je určená špecialistom-filozofom i lingvistom a jej štúdium vyžaduje veľkú trpezlivosť a pozornosť. Myšlienkové bohatstvo knihy však nahrádza vynaloženú námahu.

Úvodná kapitola informuje o genéze analytickej filozofie s dôrazom na príčiny zmien v povahe samej analytickej filozofie, ktorá existovala vo svojom vývine predovšetkým v dvoch základných variantoch: ako filozofia logickej analýzy a ako filozofia lingvistickej analýzy. Prvý variant bol spojený s upútaním pozornosti filozofov na symbolickú logiku, s ilúziou o jej bezhraničných filozofických možnostiach. Druhý variant je spojený so stroskotaním formalistických ilúzií, s odklonom od matematicko-logických modelov v prospech lingvistickej analýzy mnohostranného použitia prirodzeného jazyka. Analýza hovorového jazyka je programom, ktorý sa teší širokej pozornosti a je spojený s nemalými nádejami.

Problémy poznania a jazyka v logickom atomizme sú obsahom druhej kapitoly. M. S. Kozlovová rozoberá atomistickú štruktúru poznania logického atomizmu, ktorého jadrom bola koncepcia logicky dokonalého jazyka, schopného vyplniť úlohu univerzálneho modelu poznania. Ontológia gnozeológia a logika filozofie logického atomizmu, ako ho vypracovali B. Russell a L. Wittgenstein, podrobujú sa kritickej analýze. Logicko-filozofický traktát, považovaný za reprezentatívnu knihu tejto filozofickej doktríny, jeho centrálné problémy — filozofická koncepcia logického odrazu skutočnosti prostred-

níctvom jazyka, problém vzťahu poznania, jazyka a reality atď. — predstavujú otázky, ktoré sú dnes históriou v dejinách filozofickej analýzy a prekonal ich už sám L. Wittgenstein (B. Russell takýto myšlienkový vývin u svojho spoločníka neschvaľuje. Wittgenstein ustupuje z pozícií *Traktátu*, pretože sa ukázalo, že realizácia tohto programu je nemožná.)

Filozofia logického pozitivizmu ustupuje filozofii lingvistickej analýzy. Nastáva zmena v spôsobe nazerania — logistiku nahrádza lingvistický prístup. Ako a prečo sa tak stáva, ukazuje tretia kapitola knihy.

Duchovným otcom súčasnej lingvistickej filozofie je L. Wittgenstein so svojimi *Filozofickými skúmaniami*. Základným rozdielom medzi „raným“ a „neskorým“ Wittgensteinom, resp. rozdielom medzi *Traktátom* a *Skúmaniami* je ponímanie teórie jazyka. Zavrhol sa názor, že jazyk je v podstate obraz či izomorfna štruktúra sveta. *Skúmania* sú celkove odmietnutím koncepcie jazyka *Traktátu*, považovanej za ilúziu. Teória významu naďalej nespočíva vo vzťahu medzi slovami a objektmi, ale význam treba interpretovať ako pravidlá, konvencie, zvyky, ktoré regulujú používanie slov v jednotlivých jazykových hrách. Slová a veci osebe, teda nezávisle od ich používania, nepomenúvajú (podľa *Skúmaní*) čokoľvek. Podstatný je kontext ich používania. Zamieňanie rôznych významov jedného slova, spôsobu použitia vedie k omylom. Znaky nemožno brať samy osebe, v ich vonkajšej nemennej podobe. Život znaku je daný jeho použitím v rôznych situáciách. Preto imperatív k analýze logiky nie jazyka vedy, ale prirodzeného jazyka a zavrnutie logickej analýzy umelých jazykov a konštruovanie ideálnych jazykov.

Marxistická kritika buržoáznych filozofických lingvistických prúdov musí vychádzať z dvoch východísk: a) z pozitívneho ocenenia skutočnosti, že tieto prúdy sa intenzívne venujú analýze jazyka a nadväzovaniu na teoreticky plodné výsledky

výskumu jazykov; b) z odmietnutia svojrôznej mytologizácie semiotických problémov. Z hľadiska marxistickej filozofie jazyk nie je a nemôže byť hlavným filozofickým problémom, čo vyplýva z chá-

pania filozofie. Redukcia predmetu filozofie na skúmanie jazyka je „odstránením filozofie na pôde filozofie“.

František Mihina

NOVĚ KNIHY

N. F. Utkina, *Jestestvennonaučnyj materializm v Rossii 18. veka* (Prírodovedný materializmus v Rusku 18. stor.

Nauka, Moskva 1971, s. 197.

Autor vo svojej práci skúma vzájomný vplyv vedeckého a filozofického myslenia v rozličných sociálnych a národných podmienkach. Na analýze ideí ruských vedcov ukazuje, ako rozvoj prírodných vied v 18. stor. vplýval na existujúce svetonázorové systémy v Rusku.

Prvá časť práce *Veda a spoločnosť* je venovaná prehľadu učenia, zariadení a literatúry tohto obdobia, začínajúceho sa petrovskými reformami, ako aj vede a spoločenským problémom v Rusku 18. stor. V tomto období vystupuje na scénu ruskej vedy jej veľký tvorca a zakladateľ materialistických tradícií v ruskej filozofii, Lomonosov. Je to obdobie, keď sa rieši vzťah vedy a štátu a zakladá sa Peterburská akadémia vied (r. 1747). V tomto období môžeme veľmi dobre sledovať vývin ruskej vedy, smerujúci od koncepcie epochy osvietenského absolutizmu k ideám sociálnej revolúcie, ktorá jedine mohla celej spoločnosti aj vede zabezpečiť slobodný vývin.

V ďalších častiach rozoberá autor jednotlivé prírodné vedy, ako aj ich vplyv na formovanie vtedajšieho svetonázoru. Predovšetkým je to astronómia, ktorá mala najväčší vplyv na predstavy o jedinom univerze. Vtedy sa prejavil aj protiklad medzi nábožensko-idealistickým a živelné materialistickým svetonázorom. Veľkú úlohu tu zohrala aj matematika, fyzika a chémia. Matematika umožnila rozvíjať predstavu o jedinom geometrizovanom svete, kým fyzika a chémia umožnila rozpracovanie materialistického atomizmu, pomocou ktorého sa dajú objasniť „všetky“ prírodné javy. Rozvoj biológie, fyziológie, psychológie má veľký vplyv na rozpracovanie materialistického názoru na život.

Rozvoj týchto vied mal veľký vplyv na rozpracovanie materialistickej tradície v ruskej filozofii, čo sa odrazilo aj v sociálnom myslení.

-jd-

I. D. Andrejev, *Problemy logiki i metodologii poznaniya*.

Izd. Nauka, Moskva 1972, 320 s.

V knihe sa rozoberajú historické predpoklady vzniku dialektickej logiky, vymedzuje sa jej predmet a základný obsah, analyzujú sa problémy tradičnej formálnej

a matematickej logiky, ako aj ich miesto v procese poznania. Autor poukazuje na organickú súvislosť a vzájomné vzťahy medzi dialektickou, matematickou a for-